

אוקטובר 2015

שם התזה: הבדלים במאפייני המשחק והתפקודים הניהוליים בקרב ילדים מהמגזר הערבי שהופנו לריפוי בעיסוק לעומת ילדים שלא הופנו.

מאת: ופא יאסין חרבוש, בהנחיית פרופ' שרה רוזנבלום.

תקציר

מבוא ורקע: המשחק מהווה עיסוק מרכזי בקרב ילדים, כאשר פעילות המשחק מונעת בדרך כלל ממקור פנימי ומספקת הנאה ושעשוע (ילון-חיימוביץ' ואחרים, 2006; Bundy, 1993). מאפייני המשחק של הילד, עשויים לספק למרפא בעיסוק מידע אודות יכולות התפקוד של הילד בתחומים הקוגניטיבי, המוטורי, החברתי והרגשי. המשחק מאפשר לילד להתמודד עם מצבים שונים בהם הוא נתקל בחיי היומיום, ונותן לו הזדמנות להתנסות ולמידה של גמישות מחשבתית לשם פתרון בעיות. גמישות מחשבתית ויכולות פתרון בעיות הם מרכיבים של התפקודים הניהוליים. תפקודים ניהוליים הינם מבנה רב-מימדי המאגד בתוכו כמה תהליכים קוגניטיביים גבוהים השולטים על מגוון פונקציות קוגניטיביות, התנהגותיות ורגשיות ומוסטים אותן (Vriezen & Pigott, 2002). הם בעלי תפקיד מרכזי בהתפתחות הקוגניטיבית, ההתנהגותית והרגשית של הילד (Isquith, Crawford, 2005; Epsy, & Gioia, 2005).

מידע משמעותי לגבי משחקו של הילד ניתן לקבל מן ההורים הנתפשים בספרות המחקרית כיום כמי שיש להם דרגת מודעות גבוהה להתפתחות ילדיהם, וכמי שאחראים על יצירת הזדמנויות משחקיות בעבור הילד. אחריות זו באה לידי ביטוי ביצירת סביבת המשחק הפיזית ויצירת סביבת המשחק האנושית (Johnson & Myers, 2010). קיימים מספר כלים להערכת המשחק כמו (Knox, 2008) Revised Knox Preschool Play scale, (Play History, Takata, 1974) ועוד. השימוש בהם יחסית מועט עקב חוסר במשאבים לביצוע האבחונים בסביבה הטבעית של הילד כפי שנדרש, וחוסר בכלי ושאלון יעיל להורים שיאפשר לקבל תמונה בקשר למשחק הילד בזמן קצר. לאור זאת בהעברת אבחונים ושאלונים אלה, מרפאים בעיסוק משתמשים במשחק כאמצעי טיפולי כדי להשיג התבוננות מעמיקה יותר או שיפור במיומנויות, כגון: קשב, מיומנות מוטורית ויכולת עיבוד (Stagnitti, 2000) Unsworth & Rodger, אך לרוב מבלי להעריך את מאפייני המשחק בעזרת כלי סטנדרטי. קיימים מעט מאוד מחקרים שעסקו בבדיקת מאפייני המשחק והתפקודים הניהוליים בקרב ילדים מהמגזר הערבי הגרים במדינת ישראל. מחקרה של בנא נעאמנה (2011), למשל, בחן את ההבדלים במאפייני המשחק ובהעדפות המשחק בין ילדים מרקע תרבותי שונה-ילדים יהודים וילדים ערבים במדינת ישראל. מתוצאות המחקר לא עלו הבדלים בין תתי-התרבויות, אך עלה הצורך לבסס את תוקפו ומהימנותו של שאלון ה-My "Child's Play" MCP (Schneider&Rosenblaum, 2013), שאלון שעתידי לתרום רבות להבנת מאפייני המשחק של הילד המופנה לטיפול בעיסוק בריפוי בעיסוק, בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל. לאור זאת עלה הצורך לבדוק הבדלים במאפייני המשחק בקרב ילדים טיפוסיים וילדים עם איחור התפתחותי במגזר הערבי בישראל.

מטרת המחקר: לבסס תוקף מבחין ותוקף מקביל בעבור שאלון "מאפייני המשחק של ילדי", "My Child's Play"- MCP (Schneider & Rosenblaum, 2013) בקרב ילדים מהמגזר הערבי בגילאי 3-6 שנים שהופנו לטיפול של ריפוי בעיסוק בשל חשד לאיחור התפתחותי, לעומת ילדים שלא הופנו לטיפול. תוקף מבחין נחקר על ידי בחינת ההבדלים במאפייני המשחק ובתפקודים ניהוליים כפי שנמדדים בשאלון MCP בין ילדים שהופנו לטיפול לבין ילדים שלא הופנו לטיפול (קבוצת ביקורת). תוקף מקביל נחקר על ידי בחינת המתאם שבין פקטור 'תפקודים ניהוליים' בשאלון "My Child's Play"-MCP לבין שאלון BRIEF P להערכת תפקוד ניהולי.

כלי המחקר: שלושת השאלונים MCP, CHECK (שאלון ה-Child Evaluation Checklist -CHECK), שאלון תפקודי שנועד לאיסוף מידע מקדים ולאיתור של ילדים בעלי קשיים התפתחותיים הזקוקים להפניה למרפאות התפתחות הילד או לטיפולים אחרים) ו BRIEF P תורגמו לערבית ואחר כך תורגמו שוב לעברית על ידי מבצעת המחקר. **הליך איסוף הנתונים** התבצע על ידי החוקרת אחרי קבלת האישורים מוועדת האתיקה, ממשרד החינוך ומהאימהות של הילדים. כל אמא מילאה באופן עצמי תחילה את השאלון הדמוגרפי והתפקודי ולאחר מכן את השאלונים: MCP, וה- BRIEF P בערבית.

נערך מתאם בין שתי קבוצות המחקר ביחס למשתנים הבאים: מגדר הילד, גיל הילד וסביבת המגורים. לשם **עיבוד הנתונים** נעשה שימוש בתוכנת Statistical Package for social science (SPSS) גרסה 21, ועל מנת לאפיין את אוכלוסיית המחקר נעשה שימוש בסטטיסטיקה תיאורית. המהימנות הפנימית של שאלון MCP ו- CHECK נבדקה באמצעות אלפא קרוונבך. לשם השוואה של מאפייני המשחק לפי שאלון MCP בין שתי הקבוצות נעשה שימוש במבחן MANOVA לניתוח שונות רב משתנים ו t test להשוואת הציון הכללי של השאלונים. לשם השוואה של התפקודים הניהוליים לפי שאלון -PBRIEF P- בין שתי הקבוצות נעשה שימוש במבחן MANOVA לניתוח שונות רב משתנים ו t test להשוואת הציון הכללי של השאלונים. כדי לבדוק את התוקף המקביל של שאלון ה MCP עם ה CHECK נעשה שימוש במתאם Pearson. כדי לבדוק אם ציוני שאלון ה CHECK מנבאים את רמת המשחק לפי MCP נעשה שימוש ב Stepwise regression. כל המבחנים נחשבו כמובהקים אם $p < 0.05$.

תוצאות: במחקר הנוכחי נמצא שהמהימנות כעקיבות פנימית של שאלון MCP ($\alpha = 0.71$) ושל הגורמים תפקודים ניהוליים ($\alpha = 0.78$), אינטראקציה בין אישית והשתתפות חברתית ($\alpha = 0.72$), ובחירות והעדפות משחק ($\alpha = 0.61$) מתוך MCP היא טובה, והמהימנות של הגורם סביבה מאפשרת מתוך MCP הינה בינונית ($\alpha = 0.53$). בנוסף, נמצאו הבדלים מובהקים במאפייני המשחק הכלליים של שאלון MCP וכן בגורמים: אינטראקציה בין אישית והשתתפות חברתית, תפקודים ניהוליים, וסביבה מאפשרת בין ילדים בגילאי 3-6 שהופנו להערכה בריפוי בעיסוק לעומת ילדים

שלא הופנו ובכך בוסס התוקף המבחין של שאלון MCP. נמצאו גם הבדלים מובהקים בין הקבוצות בתפקודי הניהול הכלליים על פי שאלון BRIEF P וכן בכל הגורמים של תפקודי הניהול שבשאלון עצמו. נמצא גם מתאם שלילי גבוה בין תפקודי הניהול לפי BRIEF P לבין גורם התפקוד הניהולי ב-MCP ובכך בוסס התוקף המקביל של שאלון ה-MCP. בנוסף, נמצא ש 23% מהשונות של רמת ההשתתפות של הילד במשחק על פי שאלון ה-MCP נובאה על ידי ציון שאלון ה-CHECK.

דיון ומסקנות: ממצאי המחקר תמכו בהשערות והראו שאכן נמצאו הבדלים מובהקים במאפייני המשחק והתפקודים הניהוליים בין ילדים שהופנו לריפוי בעיסוק לילדים שלא הופנו. ממצא זה מראה שהמשחק משקף את היכולות של הילדים וניתן בעתיד לעשות בכך שימוש כדי לבחון אם ילד זקוק להתערבות של ריפוי בעיסוק. הממצאים הראו גם ששאלון MCP הינו תקף ומהימן ומספיק רגיש שדרכו ניתן לקבל מידע מקיף – ממאפייני המשחק של הילד על רמת השליטה שלו בתפקודים הניהוליים. לאור זאת השימוש בכלי עשוי לתרום להבנת מאפייני התפקוד של הילד בתהליך ההערכה והטיפול בריפוי בעיסוק. שימוש בשאלון עשוי סייע למרפאים בעיסוק לבניית מטרות טיפוליות שמתמקדות בשיפור מיומנויות תהליך (דהיינו תפקודים ניהוליים) הנדרשות לשם תפקוד והשתתפות במארג החיים.